
УДК 528.93 + 504

А.М. Байназаров

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ АТЛАСУ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті висвітлено методику проектування картографічних творів освітнього комплексу України. Узагальнено результати аналізу виданих картографічних творів освітньої тематики, здійснено стислий огляд історії освітнього комплексу України. Представлено результати досліджень структури та територіальної організації освітнього комплексу України як об'єкта картографування, охарактеризовано його сучасний стан та окреслено перспективи розвитку. Розроблено концепцію атласу освітнього комплексу України, його структуру, перелік і зміст карт.

Ключові слова: освітній комплекс, картографування, концепція атласу.

A. Baynazarov

STRUCTURE AND CONTENTS OF THE ATLAS OF EDUCATIONAL COMPLEX OF UKRAINE

The methodology of projecting cartographical works of the educational complex of Ukraine is covered in the article. The results of the published cartographical works of the educational themes analysis were summarized; the review of the history of the educational complex of Ukraine was made. The investigation results of structure and territorial organization of the educational complex of Ukraine as a cartographical object were represented; its current conditions and outlook were described. The conception of the educational complex of Ukraine atlas, its structure, map list and contents were developed.

Keywords: educational complex, mapping, atlas conception.

Вступ. Сьогодні освіта стає важливим чинником державного розвитку та економічного зростання. Тому забезпечення населення якісною освітою має стати пріоритетною метою розвитку країни. З огляду на це постає проблема забезпечення органів управління освітою інформацією про територіальну організацію освітнього комплексу, сучасний стан якості освіти, рівень забезпечення населення навчальними закладами, кваліфікованими кадрами тощо, оскільки без цього неможливе прийняття ефективних управлінських рішень. У процесі дослідження стану картографування освітнього комплексу взагалі та його окремих ланок зокрема було встановлено, що на даний час відсутні картографічні твори, які б комплексно відображали структуру та територіальну організацію освітнього комплексу нашої держави.

© А.М. Байназаров

Вихідні передумови. Ідея розробки наукових основ картографування освітнього комплексу України як важливого напрямку тематичного картографування визначена в багатьох наукових працях і базується на потребах держави в оперативній, доступній, структурованій інформації для потреб модернізації і реформування системи освіти [2, 4]. Вона активно реалізовується у наукових дослідженнях, що проводяться на кафедрі фізичної географії та картографії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Розробкою цієї проблеми займається зокрема науково-дослідна лабораторія тематичного картографування, яка працює над темою «Дослідження інноваційних процесів у вітчизняній освіті засобами картографічного моделювання». Одним із проблемних завдань лабораторії є розробка теорії картографування та методики проектування і укладання картографічних творів освітнього комплексу України.

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Основне завдання статті полягає у розкритті засад розробки теорії картографування освітнього комплексу і практичної її реалізації, а також висвітлення методики проектування картографічних творів освітнього комплексу України. У статті наводяться результати досліджень з даної проблеми, складовими яких були: ознайомлення із сучасним станом картографування освітньої сфери; всебічне вивчення структури та територіальної організації освітнього комплексу України; огляд історії освітнього комплексу України як об'єкта картографування, дослідження його сучасного стану та перспектив розвитку; розробка принципів проектування та концепції атласу освітнього комплексу України; вибір та обґрунтування математичної основи; збір статистичних даних та їх математико-статистична обробка; розробка структури атласу, переліку та змісту карт.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом дослідження є територіальна організація освітнього комплексу України. Предметом – методологічні засади та принципи картографування сучасного стану, процесів, що відбуваються в освітній сфері України на державному рівні. В результаті проведеного аналізу карт і атласів встановлено ряд тенденцій картографування освітньої сфери:

– чітко помітний регрес освітнього картографування, який виражається в тому, що поряд зі збільшенням кількості видань картографічних творів зменшується кількість карт освіти;

– характерним є перехід від спеціальних карт освітньої сфери до їх розташування в комплексних атласах, карти освіти як самостійні картографічні твори практично не видаються;

– карти освіти в атласах пов'язані з розділом карт населення, тому за рядом аспектів розглядаються в комплексі з ними. Карты науки і підготовки кадрів іноді розміщуються у відповідних галузевих розділах, наприклад, карти сільськогосподарських наукових закладів - у розділі карт сільського господарства;

– для комплексних атласів характерним є постійне збільшення числа показників, що в сукупності характеризують систему освіти;

– у картографічних творах освітньої тематики надається перевага кількісним характеристикам і відповідним способам зображення – картограмам, картодіаграмам; якісно характеризують лише найважливіші, унікальні освітні установи – способом значків;

– карти освіти в комплексних атласах створюються в рівному або дрібнішому масштабі, ніж усі інші карти. Територія, яка підлягає картографуванню, ідентична території, що відображена на інших картах атласу;

– при атласному освітньому картографуванні відсутня уніфікація умовних знаків. Це виявляється в різному фарбуванні, штрихуванні, формі і розміру значків при відображенні подібних показників [1];

– для атласних карт освіти характерне постійне збільшення врізок (текстових коментарів, фотографій, рисунків, графіків, діаграм та ін.), що доповнюють і розширюють їх зміст;

– при оформленні освітніх карт перевага надається багатоколірному варіанту, що забезпечує більшу наочність (у дорадянський період за відсутністю сучасних технологій карти були одноколірні);

– кількість карт у комплексних атласах в середньому становить 3-4 карти;

– в комплексних атласах карти освіти складають декілька груп і поділяються у відповідності з рівнями освіти – дошкільна, загальноосвітня та вища [7];

– не знайшли потрібного відображення в картографічних творах показники, що використовуються при плануванні розміщення освітніх закладів;

– не відображається динаміка і перспективи розвитку освітньої сфери;

– практично відсутні оціночні карти;

– не сприяє розвитку картографування освітньої сфери незакінченість розробки її наукових основ, неуніфікованість умовних позначень, відсутність експериментальних робіт зі створення спеціальних освітніх картографічних творів [3];

– зміни у змісті карт освітньої сфери пов'язані перш за все зі змінами у структурі освітнього комплексу держави (зникли вечірні школи, школи для робочої та сільської молоді, відповідно зникли карти цієї тематики, відпала необхідність у картографуванні грамотності населення в країнах колишнього СРСР) [1].

Ураховуючи досвід освітнього картографування, запропоновано структуру атласу освітнього комплексу України, зміст його карт та проведено апробацію зображувальних засобів шляхом укладання атласу.

У дослідженні вирішено використати покомпонентний підхід, який передбачає групування карт відповідно до складових освітнього комплексу України. Він являє собою складне поєднання у межах держави населення, що є споживачем і виробником освітніх послуг, мережі освітніх закладів, установ галузевої науки, закладів обслуговування та управління у сфері освіти, між якими існує стійка система зв'язків. Освітній комплекс на рівні держави включає десять компонентів: дошкільні навчальні заклади, середні навчальні заклади, позашкільну освіту, вищі навчальні заклади та професійно-технічні навчальні заклади, які являють собою сукупність відповідних закладів різних типів; післядипломну освіту; компонент галузевої науки, що включає наукові, науково-методичні, науково-дослідні установи та проектні інститути; спеціалізоване виробництво, що включає підприємства й установи матеріально-

Зміст атласу освітнього комплексу України

Назви карт	Масштаб
ПЕРЕДМОВА	
УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ	
РОЗДІЛ 1. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА	
Мережа дошкільних навчальних закладів	1 : 5 000 000
Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами	1 : 5 000 000
Кадрове забезпечення дошкільних навчальних закладів	1 : 5 000 000
Фінансування дошкільних навчальних закладів	1 : 5 000 000
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА	
Мережа загальноосвітніх навчальних закладів	1 : 5 000 000
Загальноосвітні навчальні заклади для обдарованих дітей	1 : 5 000 000
Контингент учнів загальноосвітніх навчальних закладів	1 : 5 000 000
Профільне навчання у загальноосвітніх навчальних закладах	1 : 5 000 000
Кадрове забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів	1 : 5 000 000
Якісні досягнення в навчанні	1 : 5 000 000
Зовнішнє незалежне оцінювання	1 : 5 000 000
Матеріально-технічне забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів	1 : 5 000 000
РОЗДІЛ 3. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА	
Мережа позашкільних навчальних закладів	1 : 5 000 000
Охоплення дітей позашкільною освітою	1 : 5 000 000
Матеріально-технічне забезпечення позашкільних навчальних закладів	1 : 5 000 000
РОЗДІЛ 4. ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА	
Мережа професійно-технічних навчальних закладів	1 : 5 000 000
Контингент слухачів професійно-технічних навчальних закладів	1 : 5 000 000
Випуск кваліфікованих робітників професійно-технічними навчальними закладами	1 : 5 000 000
РОЗДІЛ 5. ВИЩА ОСВІТА	
Мережа вищих навчальних закладів	1 : 5 000 000
Контингент студентів вищих навчальних закладів	1 : 5 000 000
Освітньо-кваліфікаційні рівні	1 : 5 000 000
Прогноз вступу до вищих навчальних закладів у 2011–2012 навчальному році	1 : 5 000 000
РОЗДІЛ 6. ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА	
Мережа закладів післядипломної освіти	1 : 5 000 000
Післядипломна освіта у вищій школі	1 : 5 000 000
РОЗДІЛ 7. ГАЛУЗЕВА НАУКА	
Мережа закладів галузевої науки	1 : 5 000 000
Підпорядкування закладів галузевої науки	1 : 5 000 000
РОЗДІЛ 8. СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ ВИРОБНИЦТВО	
Виробництво обладнання та навчальних приладів	1 : 5 000 000
Видавництва та друкарні	1 : 5 000 000
РОЗДІЛ 9. ОБСЛУГОВУВАННЯ ОСВІТИ	
Мережа закладів обслуговування освіти	1 : 5 000 000
Бібліотеки	1 : 5 000 000
РОЗДІЛ 10. УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ	
Органи управління освітою	1 : 5 000 000
Керівництво освітою на місцевому рівні	1 : 5 000 000

технічного постачання (виробництво обладнання і навчальних приладів, видавництва, друкарні); компонент обслуговування, до якого входять гуртожитки, шкільні й студентські їдальні, медичні заклади, бібліотеки та управління освітою, яке охоплює систему державних, регіональних і місцевих

органів управління [5, 6]. Відповідно до структури, територіальної організації та важливості певного компонента кожний розділ містить декілька карт, які комплексно відображають усі аспекти функціонування даної складової освітнього комплексу. Структуру та зміст атласу представлено в таблиці.

Поряд із традиційними картами атлас освітнього комплексу України містить інші геозображення, графіки, таблиці. До нього включено і текстові матеріали у вигляді вступного розділу (передмови), який полегшить користування атласом. Кожний розділ починається титульною сторінкою, на якій вказано назву розділу, невелику інформацію про дану ланку освітнього комплексу України та декілька фотокарток, які різнобічно ілюструють певні аспекти функціонування даної ланки освіти.

Висновки. Виявлено, що в процесі дослідження постає ряд проблем. Серед них – відсутність єдиного науково обґрунтованого визначення освітнього комплексу державного рівня, відсутність єдиної методики картографування освітнього комплексу; недостатня розробленість багатьох питань щодо способів картографування, показників, що відображаються; відсутність уніфікації в умовних позначеннях; мала кількість досліджень, присвячених вивченню освітнього комплексу України та його структури.

Складна організація системи освіти не завжди дозволяє відобразити всі деталі взаємозв'язків та взаємовідносин у ній. Для доповнення змісту карт необхідно застосовувати додаткові прийоми передачі інформації завдяки включенню в атлас графіків, діаграм, схем, фотоматеріалів та текстових нарисів. Виконаними теоретичними і практичними розробками доведено, що основні результати, апробовані на дуже складному і динамічному об'єкті картографування – системі освіти, – прийнятні для дослідження більшості притаманних їй процесів та явищ, а також для розробки ефективних заходів щодо покращання роботи освітньої сфери.

Рецензент – доктор географічних наук, доцент В.А. Пересадько

Література:

1. *Байназаров А.М., Самко Є.М.* Концепція атласу освітнього комплексу України // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Зб. наук. праць. – К.: Ін-т передових технологій, 2008. – Вип. 8. – С. 17–20.
2. *Євтух О.Т.* Наука і освіта в епоху змін. – Луцьк: Волинська книга, 2008. – 28с.
3. *Жупанський Я.І., Сухий Т.О.* Соціально-економічна картографія. – Чернівці, 1996. – 274 с.
4. *Законодавство України про освіту* / Верховна Рада України: Офіційне видання. – К.: Парламентське видавництво, 2007. – 200 с.
5. *Мельниченко Т.Ю.* Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації: Автореф. дис. ... канд. геогр. н. Спец. 11.00.02. – К.: Ін-т географії НАНУ, 2005. – 17 с.
6. *Мельниченко Т.Ю.* Сучасний стан та проблеми розвитку освітнього комплексу України в контексті Болонського процесу // Український географ. журнал. – 2006. – № 1. – С. 54-58.
7. *Національний атлас України. Наукові основи створення та їх реалізація* / За ред. Л.Г. Руденка. – К.: ДНВП «Картографія», 2007. – 408 с.

А.М. Байназаров
СТРУКТУРА И СОДЕРЖАНИЕ АТЛАСА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ

В статье освещена методика проектирования картографических произведений образовательного комплекса Украины. Обобщены результаты анализа изданных картографических произведений образовательной тематики, сделан краткий обзор истории образовательного комплекса Украины. Представлены результаты исследований структуры и территориальной организации образовательного комплекса Украины как объекта картографирования, охарактеризовано его современное состояние и очерчены перспективы развития. Разработана концепция атласа образовательного комплекса Украины, его структура, перечень и содержание карт.

Ключевые слова: образовательный комплекс, картографирование, концепция атласа.

УДК 911.3

Л.Г. Баранова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕБУДОВИ
ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ**

Наведено системи методів, які використовуються при дослідженні структурної перебудови господарського комплексу регіону, – методи загальнонаукові (системний підхід, статистичний, абстрактно-логічний, літературний, історичний, структурний аналіз) та спеціальні (картографічний, просторовий аналіз, балансовий), які розкривають і дають повну інформацію про рівень розвитку господарства даного регіону.

Ключеві слова: господарський комплекс, ринкові перетворення, структурна перебудова, спеціальні та загальнонаукові методи.

L. Baranova

**METHODS OF RESEARCH THE STRUCTURAL REORGANISATION OF AN
ECONOMIC COMPLEX OF THE REGION**

The following system of methods used to study the restructuring of the economic complex of the region - general scientific methods (systematic approach, statistical, abstract-logical, literary, historical, structural analysis) and special methods (mapping, spatial analysis, balance sheet), which open and provide full information about the level of the economy from this region.

Keywords: economic complex, transformations of markets, structural reorganization, special and general scientific methods.

Вступ, вихідні передумови. Суспільно-географічне дослідження структурної перебудови господарського комплексу регіону повинно базуватися на використанні системи методів. Можна виділити основні групи методів дослідження: загальнонаукові та спеціальні. Загальнонаукові методи дозволяють проникнути в суть процесів, явищ та об'єктів у цілому. Серед загальнонаукових методів найбільш уживаними є системний підхід, структурний аналіз і синтез, районування, картографування, статистико-економічний, математико-географічного моделювання, балансовий і нормативний [1].